

30 (30).
SİRAK MESROP MANASYAN'IN ANLATTIKLARI
(1905, VAN DOĞUMLU)

Ben 1905'te Van'a 16 km. mesafedeki, Hayots Dzor'un Kem Köyü'nde doğdum. Sülalemize Cihuzlar'ın Evi denirdi. Para kazanmak için yurtdışına gitmiş olan dört amcam vardı. Biri 1914'te savaşta hayatını kaybetti. Diğeri Amerika'da öldü. Babam ise Amerika'da kaldı.

1915'te Bay İşkhan'ı komşu Hırıç Köyü'nde öldürdükleri haberi ulaştı. O, Türklerin Cevdet Paşa aracılığıyla büyüklerimizi çağırdıkları ve başlarını yedikleri dönemdi. O korkunç günlerde, İşkhan Bey'i aniden öldürüp kuyuya atarlar. Bununla da yetinmeyerek onun iki çocuğunu da diri diri kuyuya atarlar. Biz, bunu duyunca, vatandaşlarla birlikte çok korktuk; Türklerin saldırısına hazırlanmaya başladık.

5 Mart 1915 günü güçlü bir topçu ateşi duyduk. Halk meydana toplandı ve gitti kiliseye doldu. Türkler önceden seferberlik ilan edip, bütün gençleri toplamışlardı. Genç kalmadığı için, bizimkiler mevkilerini terkedip komşu köylere gitmek zorundaydılar. Biz Kükyants Ermeni köyüne gittik. Orada birkaç bin kişi vardı; bizi samanlıklara yerleştirdiler. Her gün, Türkler Ermenileri tutup gözlerimizin önünde asıyor ya da boğazlıyorlardı. Onlardan biri de amcam Petros'tu. O rençperdi. Petros'u o halde görünce tanıyamadık... Bizi özel bir samanlıkta tecrit ettiler. Kapıyı kapattılar ve bir de bekçi koydular. Biz o korkunç olaylardan dehşete kapılmış bir halde, o köyden kaçmak istiyorduk. Samanlıkta hayvan yemi bile yoktu.

Ben dışarı kaçıp köye gitmeyi ve bizimkileri bulmayı başardım. Ertesi gün, sık ormanlarla kaplı dağlara çıktık. Kırkır Dağı'nın yamacındaydık. Köyümüzün bulunduğu yer öyle bir yerdi ki, biz dağın yamacında yaşıyorduk. Yakınlardan korkunç Şağbat Irmağı ve Şamiram Kanalı geçiyordu. Biz dağın tepesine tırmandık; ormanın içinde, Türklerin ve Kürtlerin hayvanlarımızı, yataklarımızı, iç çamaşırlarımızı nasıl yağmaladıklarını gördük. Gördük ki, her sabah Türk piçleri gelip bir hedefe ateş etmeye başlıyorlar. Türkler uzaklaştığında çocuklarımız inip oraya yaklaştılar ve o hedefin dedemin kafası olduğunu gördüler. Vicdansız Türkler dedemi canlı canlı toprağa gömüp kafasını dışarda bırakmış, durmadan ateş etmişlerdi. Köye döndüğümüzde, dedemin kokuşmuş cesedini zar zor gömdük.

Türkler ve Kürtler hayvanlarımızı götürüyorlardı. Bizim köyden ve çok zengin olan Kakoslar'ın 40 çift mandası vardı; onlardan biri kaçarak geri gelmiş ve kendi ağılına girmişti. Dağlarda neyle yaşıyorduk? Biz koyunlarımız sayesinde hayatta kaldık. Köpeklerimiz sabah koyunları götürür, otlatır ve akşam geri getirirlerdi. Koyunları sağarak yaşıyorduk. Günlerden bir gün komşunun oğlu "Sirak! Dayın geldi!" diye bağırmişti. Biz dayımızı kaybetmiştik. Onun adı Arşak Mıkhitaryan'dı. O ailemizin reisi oldu.

1915 yılını unutamam; o zaman dağlardan, köylerden geçtik; Mart ayıydı, yağmurlu, tipili korkunç bir soğuk hüküm sürüyordu. Varag'a götüren son köy, Berdak'tı. Biz orada, sokaklarda şişmiş ve çürümüş, çıplak, öldürülmüş insanlar gördük. Pis kokuyorlardı. Varag'a giderken bütün bunların arasından geçtik. Gün ağarırken, Varag dağlarında mevzilenmiş olan

Türkler bizi görerek üzerimize ateş etmeye başladılar. Halk dehşete kapılmış ağlıyordu. Varag bizim kutsal mekânlarımızdan biriydi; orda bir dizi kilise vardı; Khırımyan Hayrik orda okul müdürlüğü yapmıştı. Bizi ahırlara yerleştirdiler. Rahipler kendi kendilerinden esirgedikleri 200 gram ekmeği bize veriyorlardı.

Bizi ahırlara yerleştirdiklerinde başıma gelen bir olayı unutamam : bir gece yarısı iri bir ayak birden karnımın üstüne bastı. Bağırđım. Herkes korku içinde uyandı; ışıkları yaktılar ve bunun bir manda olduğunu gördüler.

Bir iki ay orda kaldıktan sonra kaçarak Van'a yaklaşmaya başladık. Geceleri yol alıyorduk, çünkü gündüz vakti bizi takip ediyorlardı.

Van'a yaklaşıp Kağakamec'e gireceğimiz sırada, Türkler bizi durdurup erkek aramaya başladılar. Olan biteni dürbünle izleyen Van kahramanları başladılar ateş etmeye. Türklerden bazıları yere yığıldı, bazıları da kaçtı; biz ise kurtulduk. Van'a girdik. Şehirde yabancı ülke konsolosları da vardı. Annem erkek kardeşimle beraber bir sütuna yaslanmıştı. Bize : "Çocuklar, kulağınızı buraya dayayıp dinleyin" dedi. Dinledik ve gerçekten de bir ses geldiğini fark ettik. Görünüşe göre o bir telgraf direği idi. Annem bize şöyle dedi : "Babanıza haber salın; Amerika'dan gelsin."

Van'da bizi okul binasına yerleştirdiler. Her sabah Van'ın nefesli çalgılar bandosu müzik çalarak dolaşıyordu, çocuklar da arkasından gidiyordu. Van isyanı başlamıştı. Bir Ermeni biz çocuklara : 'Gidin mermi toplayıp getirin, ki yenilerini yapsınlar" dedi. Gidip mermi topladık ve götürüp atölyeye teslim ettik.

Van'da ve Aygestan'da çatışmaların şiddetlendiği gün geldi. Oraya toplanan Vaspurakanlılar büyük bir irade gücüyle hem Aygestan'ı, hem de Van'ın merkezini, Kağakamec'i savundular. Bizimkiler hem Aygestan'da, hem de Kağakamec'de zorlu çarpışmalara girdiler. Türkler Rus Ordusu'nun Salmast'tan Van'a doğru geldiğini duyarak panik içinde uzaklaşmaya başladılar. Bizimkiler saldırarak, sadece Türkleri imha etmekle kalmayıp, top, mermi, vs. gibi büyük bir ganimet de ele geçirdiler.

6 Mayıs günü Van Kalesi üzerinde Ermenistan Bayrağı dalgalandı. Vaspurakanlılar Rus birliklerini ve Antranik Paşa komutasındaki Ermeni gönüllülerini büyük sevgi gösterileriyle karşıladılar. Her yerde şenlik havası yaşanırken bir Rus subay bize yaklaşp benim, annemin ve erkek kardeşimin fotoğrafını çekti. O zaman Rusya'da devrim başlıyordu; bu Rus ordusunu Rusya'ya geri dönmeye zorladı. Onlarla birlikte birçok muhacir de Ermenistan'a gitti.

Ermenistan'a göç ettik. Yolumuz derin vadilerden ve korkunç nehirlerin üzerinden geçiyordu. O zaman Türkler yeniden yolumuzu kesmek istiyorlardı. Ermeniler o nehirlerin üzerindeki köprülerin yakınlarında büyük kayıplar verdiler. İnsanlar ve hayvanlar birikiyor, anneler çocuklarını nehre atıp sonra da kendileri suya atlıyorlardı. Sonra bizim gönüllü birliklerimizin yardımıyla ezilmiş, aç, susuz bir halde Doğu Ermenistan'a geçebildik.

İlk durak Orgov'du. Orda Rus sınır muhafızları bizi çok iyi karşıladılar. Bizi iyi ağırlayıp,

ekmek ve yiyecek verdiler.

Iğdır, Sürmeli'ye gittik. Ben Sürmeli'nin Hakhveris Köyü'nde, bir çiftlikte işçi olarak çalıştım. İki mandaya bakıyordum. Bir gün eve dönmeden önce dayım koşa koşa geldi ve beni kucaklayarak "Baban geldi, gözün aydın" dedi.

Babam ondan sonra bize sahip çıktı.

O eğitimli bir insandı. Amerika'da yaşamış ve işte 1917'de Amerika'dan dönüp gelip bizi bulmuştu. Babam bizi Iğdır'ın Hakhveris Köyü'nden aldı, Yerevan'a getirdi; orda iki ay kaldık. Sonra, Avan Köyü'ne gittik. Sülalemizden 27 kişi hayatını kaybetti.

Ben Yerevan'da demiryolu işçisi olarak çalıştım. Sonra bir matbaada dizgici oldum. Orda Alazan ve başkaları da çalışıyorlardı. Sonra Ermenistan Komünist Gençlik Birliği'nin çalışmalarına katıldım; eğitimci kurslarına gittim ve Aştarak Yetimhanesi'nin kurucularından oldum. Parti okuluna devam ettim. Aynı zamanda da, şimdiki Aziz Sargis Kilisesi'nin avlusunda bulunan dini önderlik okulunda öğrenimime devam ettim. Aştarak ve Eçmiatsin kolhozlarında başkan, Eçmiatsin Komünist Parti Bölge Komitesi'nin de birinci sekreteri oldum. Aynı zamanda Devlet Üniversitesi'nin Tarih Fakültesi'ne devam ettim ve şarap fabrikasında müdürlük yaptım.

1936'da Ağasi Khancıyan cinayetinden sonra onun gibi Vaspurakanlı olduğumdan işten uzaklaştırıldım ve Pedagoji Enstitüsü'nün uzaktan eğitim bölümüne kabul edildim. Tarih Fakültesi'ni bitirdim.

İkinci Dünya Savaşı başladı; ilk günden itibaren o savaşa tabur komutanı olarak katıldım. 1946'ya kadar orduda kaldım.

Daha sonra Yerevan Radyo İstasyonu'nda başkan vekilliği, Haykirk'te müdürlük, "Gitelik" şirketinde de bilimsel sekreterlik yaptım.

1965 yılından beri emekliyim. İki kızım, beş torunum, dokuz da torun çocuğum var.